STATUTUL POLIFUNCȚIONAL Al JONCTIVULUI *CUM* ÎN LIMBA ROMÂNĂ VECHE

ALICE-MAGDALENA PREDA BODOC
Universitatea Transilvania
Brașov

1. Introducere

Limba română veche, ce cuprinde o perioadă de mai bine de două sute de ani, s-a bucurat în ultimul deceniu de o atenție deosebită din partea multor cercetători, care au înțeles că timpul ascunde multe adevăruri și fenomene lingvistice, încă nevalorificate corespunzător. Astfel, încercând să mă sincronizez cu acești cercetători, îmi propun ca în lucrarea de față să descriu structurile sintactice complexe din limba română veche, cu scopul de a demonstra că jonctivul *CUM* are un statut polifuncțional, putând apărea atât în ipostaza de complementizator, cât și în cea de relativ, relativ-interogativ sau de subordonator. Mai mult chiar, acesta are și alte întrebuințări, cum ar fi aceea de marcă citantă, exclamativ sau interogativ. Un alt obiectiv major al acestei lucrări este urmărirea procesului de gramaticalizare a adverbului *CUM*, adică utilizarea acestui adverb relativ ca subordonator sau ca „marcator modal suplimentar" (Gheorghe 2015 – trad. n.).[1]

Din punct de vedere metodologic, optez pentru o descriere în termenii sintaxei moderne, generative, dar cu siguranță că acest *cadru* va fi completat și de fructificarea unor sugestii metodologice tributare structuralismului sau chiar gramaticilor *clasice*. Corpusul pe care îl voi folosi în demersul meu cuprinde un număr de 25 de texte (1260 de pagini) din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, pe care le voi organiza astfel: texte originale vs. texte traduse și texte religioase vs. texte laice.

2. *CUM* – etimologie și gramaticalizare

În limba română, *CUM* este inclus în cele mai multe lucrări de specialitate în categoria gramaticală a adverbelor relative sau relative-interogative și este considerat un conector care introduce, în general, circumstanțiale modale. Totuși, așa cum voi demonstra prin cercetarea mea, *CUM*, continuând latinescul *quomodo*[2], este un conector frastic polifuncțional, având cel puțin trei valori în limba română veche: adverb relativ sau relativ-interogativ, complementizator, echivalent (în cele mai multe cazuri) cu *că* și conector subordonator pentru constituenții care ocupă poziția de adjuncți, rezultat în urma gramaticalizării. Deși putem presupune o legătură istorică între cele trei roluri ale lui *CUM*, trebuie să recunoaștem faptul

[1] *Engl. supplementary modal marker.*
[2] Ciorănescu 2001: 189.

BDD-V1669 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:30 UTC)

că nu există dovezi certe în acest sens. În privința gramaticalizării relativului, există câteva studii care tratează schematic acest subiect (GALR (2005 / 2008), GBLR (2010), *Studii de istorie a limbii române* (2013), *Romanian Grammar* (2012)), iar dintre cercetători, Ivănescu (1980) și Preda (2014) propun și o explicație a transformării relativului în subordonator, care s-ar produce dintr-un *CUM modal interogativ*. Prin urmare, întrebările retorice introduse prin relativ-interogativ devin temporale sau cauzale și astfel s-ar explica și topica antepusă a acestor adjuncți față de regentele lor. Reducându-și forma la *quomo* încă din latina populară (cf. Ciompec 1985: 109), unde funcționa ca subordonator modal, temporal sau cauzal, *CUM* poate apărea și în construcții concesive sau finale, fenomen similar și altor limbi balcanice (cf. Cugno 1996: 28)[1].

3. Statutul polifuncțional al jonctivului *CUM* în limba română veche

Studiul sintactic al primelor texte românești, chiar de la *Scrisoarea lui Neacșu*, este un argument puternic pentru a ne convinge că în anul 1521 „exista deja o tradiție a scrisului în limba română" (Brâncuș 2007: 47). În ciuda tuturor divergențelor privind influența externă asupra limbii române, majoritatea lingviștilor (Densusianu (1961), Rosetti (1966 / 1968), Țepelea și Bulgăr (1973), Gheție (1997), Munteanu și Țâra (1983), Avram (1960), Todi (2001)) recunosc faptul că sintaxa limbii române vechi seamănă, mai ales în textele originale, cu cea folosită de vorbitorii limbii române de astăzi. Voi urmări în acest capitol comportamentul sintactic al conectorului *CUM*, focalizându-mă pe inventarul de constituenți sintactici cu care se combină, dar și pe elementele regente care îl selectează și pe unele aspecte legate de ordinea constituenților în grupul sintagmatic.

3.1. *CUM – complementizator*

Deși nu se numără printre complementizatorii prototipici ai limbii române (*că, să, ca...să* și *dacă)*, *CUM* (*CUMU*) funcționa în textele românești din secolul al XVI-lea și de la începutul secolului al XVII-lea și cu acest rol, reprezentând o particularitate a limbii române vechi. În limba română contemporană, *CUM* și-a pierdut calitatea de complementizator, fiind utilizat doar ca adverb relativ și, foarte rar (în limbajul colocvial), ca o conjuncție subordonatoare (Gheorghe 2015).

Atât în textele originale din această perioadă, cât și în cele traduse, *CUM* complementizator apare echivalent cu *că*, în general după verbele *dicendi*: *jur cum, mărturisesc cum,* ca în exemplul (1), moștenind acest tipar din limba latină (Dragoș 1995: 35), după verbe de percepție: *a vedea, a căuta, a privi* sau interjecții predicative: *iată, uite*, în construcții numite *pseudo-relative* (Manoliu-Manea 1977: 221) sau *prezentative* (Gheorghe 2004: 154, 251) (2).

(1) *Adecă eu, Petrea Brahăș, <u>scriu și mărturisescu</u> cu cestu zapis al meu [$_{GC}$* ***cum*** *am fostu cumpărat o parte de ocină, din sat din Brăhășești]*. (DÎR, 1577, LX: 154);

(2) *Acolo el <u>vedea-veți,</u> [$_{GC}$* ***cum*** *au zis voao]*. (CC1: 14[r]).

În cazul textelor laice analizate, care au, în primul rând, un scop informativ, cele mai multe verbe care selectează complementizatorul *CUM* în aceste construcții transmit intențiile locutorului, având, din punct de vedere pragmatic, un caracter ilocuționar. Dintre acestea,

[1] Apud. *Romanian Grammar: A linguistic introduction*, 2013: 416.

BDD-V1669 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:30 UTC)

amintim: *a spune, a scrie, a jura, a da (de) ştire.* De cealaltă parte, textele religioase abundă în verbe din sfera semantică a voinţei sau a afectelor: *a crede, a căuta, a (se) teme, a (se) ruga, a făgădui, a jura.*

(3) *Dece de va jura [$_{GC}$ **cum** nu l-au pus el acel bir], el să-şi ţie ocina, iar de nu va jura, să faceţi carte acestui om să-ş ţie el a lui moşie.* (DÎ, XXXVIII, 1600)

(4) *Cine ceare aceastea toate mainte, făgăduiaşte Dumnezeu aceluia [$_{GC}$ **cum** în lume nu va avea nici o meseretate]* (CC^{1}. 1567–68: 61^{v})

Alături de regentele verbale, complementizatorul *CUM* poate fi selectat în vorbirea indirectă şi de nominale *dicendi* (5) sau de pronume demonstrative (6):

(5) *Şi sânt adeverite aceale cuvinte,* [$_{GC}$ **cum** *înseş ale aceştii evanghelii cuvinte au a arăta grăind aşa]* (CC^{2}.1581: 137);

(6) *Şi aceaea se adevărează în slobozie, [$_{GC}$ **cum** noi Hristos au slobozit] şi voi nu vă miraţi.* (CPr.1566–67: 404).

Propoziţiile argumentale introduse prin complementizatorul *CUM* pot ocupa în limba română veche diverse poziţii sintactice. Dintre acestea, cele mai multe sunt **obiecte directe** cerute de verbe tranzitive, în special *a zice* (*dzice/gice*) (7) şi *a spune*, în cazul textelor traduse şi verbele *a scrie* şi *a mărturisi* (de foarte multe ori consemnate împreună), în textele originale. De exemplu, în *Tâlcul Evangheliilor* (1567-1568), din 104 de structuri în care *CUM* este folosit drept complementizator, 59 ocupă poziţia sintactică de obiect direct, iar 20 dintre aceste obiecte directe sunt cerute de verbul *a zice* (*gice*), la mod personal sau nepersonal. În poziţia de **subiect,** subordonata introdusă prin *CUM* este selectată de următoarele verbe sau construcţii impersonale: *a (se) şti* (8), *a fi, a părea, a fi adevărat / aievea, a se întâmpla*. **Complementul secundar** impus în această perioadă numai de verbul *a învăţa* (9) are o pondere considerabilă în textele omiletice, dat fiind scopul lor didactic şi persuasiv. **Complementele prepoziţionale** sunt introduse de următoarele verbe şi locuţiuni verbale, uneori chiar postpuse argumentului: *a (se) gândi, a se teme, a se mira, a da ştire, a lua aminte, a-şi aduce aminte* (10).

(7) *Şi cu adevăr zice [$_{GC}$ **cum** în vânt grăiaşte popa] când nu înţeleage au el, au oamenii;* (CM.1567–68: 249^{v})*;*

(8) *Să să ştie [$_{GC}$ **cum** amu fostu eu Crăciun de Negreni moştean, descălecători pomântului]*. (DÎR, II, 1563–1564);

(9) *De-icea învăţăm [$_{GC}$ **cum** îngerii sunt făcuţi pren slujba creştinilor].* (CC^{1}. 1567–68: 19^{v});

(10) *Aduceţi-vă aminte [$_{GC}$ **cum** au zis voao] cînd încă în Galilei era.* (CC^{1}. 1567–68: 17^{r});

Exemplele numeroase cu astfel de structuri în care *CUM* are rol de complementizator dovedesc productivitatea complementării în limba română veche. Astfel, într-un text cum este *CC1*, ponderea cea mai mare în structurile complexe o au construcţiile cu complementizator (77 de construcţii, 35%), dar, pe de altă parte, au existat şi lucrări în care nu am identificat niciun *CUM* complementizator – *Pravila ritorului Lucaci* şi *Manuscrisele de la Ieud* sau texte în care apar foarte puţine complemente: *Floarea darurilor* (3 contexte).

BDD-V1669 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:30 UTC)

3.2. *CUM – adverb relativ*

Mult mai bine reprezentate în primele texte româneşti sunt structurile în care *CUM* este folosit cu valoarea sa inițială de adverb relativ modal, fapt dovedit și de analiza cantitativă (fig. nr. 1).

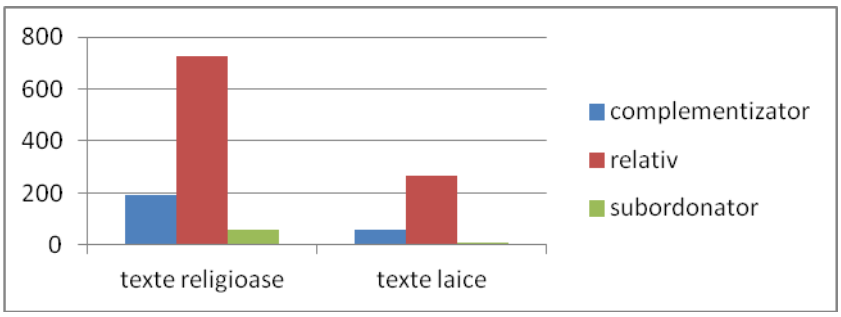

Fig. nr. 1 – Comparație între textele laice și cele religioase privind distribuția structurilor sintactice introduse prin *CUM*

Astfel, atât în cazul textelor religioase, cât și în cel al textelor laice, atunci când valoarea categoriei relativizate este modală sau comparativă, *CUM* introduce toate tipurile de relative existente și astăzi în limba română: relative integrate sintactic sau izolate (periferice), cu antecedente (lexicalizate / nelexicalizate) sau libere. În toate aceste tipuri de relative, *CUM* își păstrează sensul lexical modal, indiferent de felul subordonatei pe care o introduce. Astfel, în **relativele cu antecedent** din textele investigate, *CUM* este cel mai frecvent selectat de un nominal (11). Mai rar, antecedentul relativei este dublu (12) sau este un pronume relativ cu valoare nedefinită (13):

(11) *Şi făcură dragoste mare amândoi şi fură fraţi iubiți [$_{GRel}$* ***cum*** *nu se afla alții pre lume ca ei]*. (FD.1592-1604: 488^{v});
(12) *Oameni şi mai vârtosu se adăugea, crezând Domnului: mulțime de bărbaţi şi muieri, [$_{GRel}$* ***cum*** *în răspântiile lor purta lângezii], punea-i pren aşternute şi în pature.* (CPr.1566–67: 19);
(13) *Deci zice că vor sta cine [$_{GRel}$* ***cum*** *au câştigat]*. (CPrav.1560–62: 12^{r});

Mult mai bine reprezentate în perioadă sunt **relativele libere** construite cu jonctivul *CUM*, care ocupă poziția argumentală de **predicative** (14), fiind selectat de verbul copulativ *a fi*. Foarte rar, în textele religioase, am identificat construcții relative cu predicative în care regentul verbal este postpus subordonatei pe care o selectează, lucru permis de utilizarea unui corelativ adverbial (*așa*) (15).

(14) *că toți oamenii să fie [$_{GRel.}$* ***cum*** *sânt eu]*. (CPr.1566–67: 301);
(15) *A şasea oara, zise Hristos sutaşului: „Pasă, şi [$_{GRel.}$* ***cum*** *crezi], aşa să fie ție”*. (CC^{1}.1567–68: 65^{r}).

Poziția **subiectului** este ocupată de o relativă introdusă prin *CUM* foarte rar și preponderent în textele laice, fiind cerută de verbele: *a fi* și *a (se) scrie* (16)**.** În poziția de **obiect direct** (17), *CUM* este cerut de verbe de percepție sau de interjecția *iată*, în construcții

BDD-V1669 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:30 UTC)

„prezentative”, care funcționează ca „event deictic” (Zafiu 2015). **Complementul secundar** apare, ca și în structurile cu complementizator, selectat de verbul **a învăța** (18), în timp ce **complementul prepozițional** realizat cu jonctivul *CUM* are în limba veche următoarele regente verbale: *a (se) griji, a (se) cutremura, a (-i) fi gândul* (19), *a căuta*.

(16) *[$_{GRel.}$ **Cumu** veți afla], tot să se scrie, să li se facă dires, să nu se mai învăluiască.* (DÎ, CVIII, 1597);
(17) *[...] şi aciiaş se uită [$_{GRel.}$ **cum** era];* (CPr.1566–67: 146);
(18) *Învățăm aicea [$_{GRel.}$ **cum** trebuiaşte a îngrupa morții] şi ce slujbă putem face lor.* (CC1. 1567-1568: 16r);
(19) *el au cerşut de la împăratul turcescu frățini-său domniia mea şi i-au fost gândul [$_{GRel.}$ **cum** mă va piiarde].* (DI, XLIV, Act diplomatic, 1600).

În etapa de limba română studiată, *CUM* apărea frecvent și în **relative neintegrate sintactic**, adică în structuri sintactice complexe cu adjuncți. Astfel, poziția cel mai bine reprezentată a adjuncților introduși prin *CUM* este aceea a **circumstanțialului modal propriu-zis**[1] (20), care era introdus în perioada investigată și prin alte elemente de joncțiune, cum ar fi: *ca*, *ca și*, *oarecum*, *după ca*, *după cum, în ce chip* (cf. Avram 1960: 113) (20). Totuși, *CUM* apare deseori și în **construcții modale comparative** (21), însoțit de particula focalizantă **și**:

(20) *Cu aceaea ne rogămu şi noi să facă mare pomeană cu noi să ne scoață şi pre noi [$_{GRel.}$ **cum** au scosu şi Moldova].* (DÎ, XVIII*, 1599);
(21) *[$_{GRel.}$ **Cum** m-au tremis mine părintele], **şi** eu tremiț pre voi* (CC^{2}.1581: 140).

În afară de adjuncții modali, *CUM* mai introduce și **adjuncți consecutivi** (22), exemplele fiind însă foarte puține. De asemenea, *CUM* se numără și printre conectorii nespecializați ai **adjuncților concesivi** (23) sau **finali** (24), contexte destul de ambigue din punct de vedere sintactic:

(22) *Aceia era iuți tare, [**cum** nimea nu putea treace pre aceaia cale].* (CC^{1}.1567–68: 66^{r});
(23) *Şi [**cum** era el Fiul lui Dumnezeu], pentru aceea ce se munci cu smericiune învăța*. (CPr.1566–67: 545);
(24) *Şi, deca se va mai întări, noi-l vom trimite cu oamenii noştri, [**cum** însuş va spune dumitale de petriacerea noastru (sic)]* (PH 1500–1510: 969-970).

Investigând construcțiile interogative și relative din limba română veche, Gheorghe (2013: 240-247) scrie un articol despre „fenomenul interogativizării / relativizării multiple”, fenomen în care l-am găsit și noi implicat pe *CUM*, încă din *Apostolul* lui Coresi (1563).

(25) *De-aciia porânci lui şi de pravila beseareciei, de rugăciuni, **cum** şi **unde** şi **de carei** cade-se să se roage.* (CPr.1566–67: 493)

[1] Vom folosi distincția Mioarei Avram care grupează propozițiile circumstanțiale modale în două categorii: propriu-zisă și comparativă (Avram 1960: 111, 113).

BDD-V1669 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:30 UTC)

Tot o valoare relativă are *CUM* şi în construcţiile relative infinitivale[1] care apar foarte rar în textele din prima perioadă a limbii vechi şi numai în structuri clişeizate, verbul **a avea** primind o valoare modală:

(26) *Şi întâiu easte când e omul îndrăznitoriu că n-are [**cum** aimintrea să facă] şi e vinovat de moarte.* (FD.1592-1604: 565[r]).

3.3. *CUM – subordonator*

În urma unui proces de gramaticalizare, adverbul relativ *CUM* devine subordonator, fiind folosit încă din primele texte ca un conector nespecializat pentru adjuncţii temporali sau cauzali. **Adjuncţii temporali** introduşi de subordonatorul *CUM* sunt plasaţi, în general, înaintea propoziţiei matrice (27), sensul conectorului fiind *imediat ce*.

(27) *Şi [**cum** grăi], îngerul nevăzut fu.* (FD.1592-1604: 540[r])

În construcţiile cu **adjuncţi cauzali** sunt mai frecvente poziţionările după grupul verbal, iar elementele regente pot fi: *a jura, a blestema, a (se) jălui* (28), *a (se) spărea, a pustii.*

(28) *veni o muiare văduo şi se jăluia pentru un postealnic, de era rudă împăratului, **cumu** i-au luat toată avearea pentru nice o vină.* (MC.1620: 71[v]).

Prin urmare, *CUM* subordonator apare destul de rar în textele din perioada 1500-1640, ocurenţele cele mai puţine fiind în textele originale, concluzie ilustrată şi de graficul următor:

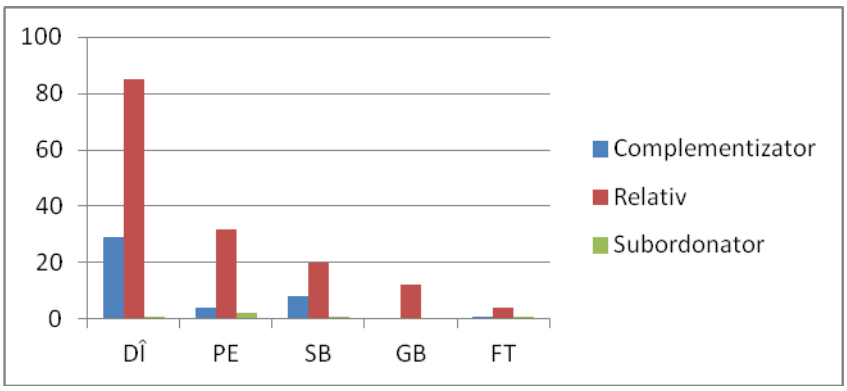

Fig. nr. 2 Ponderea structurilor introduse prin *CUM* în textele originale din perioada 1500-1640

4. Intrebuinţări speciale ale jonctivului *CUM*

Structurile apozitive, destul de rare şi identificate exclusiv în textele religioase, pot avea ca bază referenţială fie un singur termen (30), fie o întreagă propoziţie. Întâlnite chiar şi în titlurile unor capitole, aceste construcţii nu sunt practic subordonate sintactic antecedenţilor şi nu sunt semnalizate decât foarte rar prin marcatori apozitivi lexicali, de tipul celor

[1] Acestea sunt încadrate de Gheorghe (2004: 237) în grupul relativelor a căror relaţie cu antecedentul este *opacizată*.

BDD-V1669 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:30 UTC)

întrebuințați în limba română contemporană: *anume*, *adică* (29). Tot o formă de structură apozitivă este considerată şi construcția cu **corelativ**, jonctivul *CUM* putând să primescă diverse corelative (*așa* (30), *aşijderea*, *într-acel chip*, *aceaea*, *tot*, *aimintrea*).

(29) *Unii,* ***cum*** *Ioan Zlatoust şi alții, zic că se-au temut dracii că-i va tremeate în munca de veac* (CC[1].1567–68: 70[r])
(30) ***Cum*** *împărăți păcatul cu moartea, <u>așa</u> şi dulceața* (CPr.1566–67: 236)

Adverbul relativ *CUM* este foarte des folosit în **construcții incidente**, încadrate de M. Avram în categoria „propoziției modale de conformitate" şi insistând pe caracterul lor explicativ (1960: 118).

(32) *Darul tăriei easte,* ***cum*** *grăiaşte şi Macropie, în trei lucrure: Întâiu easte a trupului puteare; şi aceaea easte de fire şi nu e dar.* (FD.1592-1604: 563v)

Analizând aceste construcții, Rodica Zafiu (2015) consideră că în anumite cazuri propoziția introdusă prin *CUM* are rol metatextual-modal şi numește acești conectori „expresii citante"**.** Frecvența acestora în textele religioase este foarte mare (161), în timp ce, în textele laice, originale, ocurențele sunt sporadice (13).

Pe lângă numeroasele structuri declarative prezentate anterior, *CUM* apare în limba română veche şi în **propoziții interogative parțiale** (33) sau în **enunțuri exclamative** (34).

(33) *Şi întrebară: „****Cum*** *înşelat pre Împăratul?"* (A.1620: 157 / 23[v]);
(34) *O, amar voao,* ***cum*** *voiu-l lui pentru păcatele vostre!* (LD, Manuscrisul Marțian: 336).

5. Considerații finale

Studiul sintactic, din perspectivă diacronică, al ipostazelor subordonării cu jonctivul *CUM* din textele aparținând perioadei 1500-1640 a scos în evidență următorele aspecte: este importantă pentru etapa de limbă investigată distincția între textele traduse și cele originale, dar și cea dintre textele religioase și cele laice; în cele aproximativ 1260 de pagini investigate, ponderea cea mai mare o au structurile în care *CUM* apare ca relativ, urmate de cele cu complementizator, în timp ce ponderea cea mai mică revine construcțiilor în care *CUM* este gramaticalizat, devenind subordonator; cele mai multe centre ale structurilor sintactice complexe identificate sunt verbale, indiferent de rolul pe care îl are *CUM*: complementizator, relativ sau sobordonator. De asemenea, prezentarea unor întrebuințări speciale ale elementului *CUM* în limba veche – exclamativ, interogativ, interogativ-relativ – a evidențiat statutul de conector polifuncțional al acestuia.

Acknowledgement. *This paper is supported by the Sectoral Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), ID134378 financed from the European Social Fund and by the Romanian Government.*

BDD-V1669 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:30 UTC)

CORPUS

A.1620 – Alexandria. Ed. F. Zgraon, *Cele mai vechi cărți populare în literature română*, 11, Bucureşti, Fundația Națională pentru Știință şi Artă, 2005.
CB.1559–1560 – Codicele popii Bratu. Ed. Al. Gafton, http: //media.lit.uaic.ro/gafton.
CC[1].1567–1568 – Coresi, Tâlcul Evangheliilor. Ed. V. Drimba, Bucureşti, Editura Academiei, 1998, p. 31-187.
CC[2].1581 – Coresi, Evanghelie cu învățătură (Braşov). Ed. S. Puşcariu, Al. Procopovici, Bucureşti, 1914.
CCat.1560 – Coresi, Catehism (Braşov), în I. Gheție (coord.), *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1982, p. 21-97.
CM.1567–1568 – Coresi, Tâlcul evangheliilor şi molitvenic românesc. Ed. V. Drimba, Bucureşti, Editura Academiei, 1998, p. 189-211.
CP.1570 – Coresi, Psaltirea slavo-română (1577) în comparative cu psaltirile coresiene din 1570 şi din 1589. Ed. Stela Toma, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1976.
CPr.1566–1567 – Coresi, Apostol. Ed. I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI, IV*, Bucureşti, 1930.
CPrav.1560–1562 – Coresi, Pravila (Braşov). Ed. Gh. Chivu, în I. Gheție (coord.), *Texte româneşti din secolul al XVI-lea.*
CR.1535–1555 – Cântec religios. Ed. Al. Roman, „Un text românesc precoresian", *Limba română* 1976 (25), p. 463-7.
CT.1561 – Coresi, Tetraevanghel (Braşov). Ed. F. Dimitrescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1963.
CV.1563–1583 – Codicele Voronețean. Ed. M. Costinescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1981.
DÎ – Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea. Ed. Gh. Chivu, M. Georgescu, M. Ioniță, Al. Mareş, Al. Roman-Moraru, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1979.
FD.1592–1604 – Floarea darurilor. Ed. Alexandra Roman Moraru, Bucureşti, Minerva, 1996 (Cele mai vechi cărți populare, I), p. 119-82.
FT.1570–575 – Fragmentul Todorescu (Carte de cântece). Ed. I. Gheție, *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, p. 332-43.
GB. sec. XVI – Glose. Ed. I. Gheție, *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1982, p. 422-38.
CTd. – Codicele Todorescu. Ed. N. Drăganu, *Două manuscript vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, Bucureşti-Viena-Lepizig, 1914.
LD – Legenda duminicii. Ed. E. Timotin, Bucureşti, Fundația Națională pentru Știință şi Artă, 2005.
MC.1620 – M. Moxa, Cronograf. Ed. G. Mihăilă, Bucureşti, Minerva, 1989.
MI.~1630 – Manuscrisul de la Ieud. Ed. Mirela Teodorescu şi Ion Gheție, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1977.
PH.1500–1510 – Psaltirea Hurmuzaki. Ed. I. Gheție şi M. Teodorescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
PO.1582 – Palia de la Orăştie. Ed. V. Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968.
Prav.1581 – Pravila ritorului Lucaci. Ed. I. Rizescu, Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1971.
SB – Al. Rosetti, Scrisori româneşti din arhivele Bistriței (1592–1638), Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944, p. 34-75.
VN.1630–1650 – Viața Sfântului Vasile cel Nou şi Vămile văzduhului. Ed. M. Stanciu-Istrate, Bucureşti, Fundația Națională pentru Știință şi Artă, 2004.

BDD-V1669 © 2015 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:30 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Avram, Mioara, 1960, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei.

Brâncuș, Grigore, 2007, *Studii de istorie a limbii române,* vol I., Bucureşti, Editura Academiei Române.

Densusianu, Ovid, 1961, *Istoria limbii române*, vol. II, Byck (ed.), Bucureşti, Editura Științifică.

Dragoș, Elena, 1995, *Elemente de sintaxă istorică românească*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

GALR, 2005 / 2008, *Gramatica limbii române*, Valeria Guțu Romalo (coord.), Bucureşti, Editura Academiei Române.

GBLR, 2010, *Gramatica de bază a limbii române*, Gabriela Pană Dindelegan (coord.), Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold.

Gheorghe, Mihaela, 2004, *Propoziția relativă*, Piteşti, Editura Paralela 45.

Gheorghe, Mihaela, 2009, *Limba română. Probleme teoretice şi aplicații. O introducere în sintaxa modernă a complementelor,* Braşov, Editura Universității „Transilvania".

Gheorghe, Mihaela, 2013, „Parametrul deplasării multiple a elementului *WH* (interogativ / relativ). Observații privind structurile cu grup interogativ / relativ multiplu în limba română veche", *Limba română*, LXII, nr. 2, Bucureşti, p. 240-247.

Gheorghe, Mihaela, 2015, „The Complex Clouse", în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *The Syntax of Old Romanian*.

Gheție, Ion (coord.), 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Ivănescu, George, 1980, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea.

Manoliu-Manea, Maria, 1977, *Elemente de sintaxă comparată romanică. Tipologie şi istorie*, Bucureşti, Tipografia Universității din Bucureşti.

Munteanu, Ștefan, Vasile, Țâra, 1983, *Istoria limbii române literare,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), sub tipar, 2015, *The Syntax of Old Romanian*, Oxford, Oxford University Press.

Rosetti, Alexandru, 1968, *Istoria limbii române*, vol. al II-lea, Bucureşti, Editura Științifică şi Enciclopedică.

RG, 2013, *Romanian Grammar*, Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), Oxford, Oxford University Press.

**Studii de istorie a limbii române. Morfosintaxa limbii literare în secolul al XIX-lea şi al XX-lea*, 2012, București, Editura Academiei Române.

Todi, Aida, 2001, *Elemente de sintaxă românească veche*, Piteşti / Bucureşti / Braşov, Editura Paralela 45.

Zafiu, rodica, 2015, „Conditional and Concessive Constriction / Couses", în Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *The Syntax of Old Romanian*.

THE MULTIFUNCTIONAL STATUS OF THE SENTENCE CONNECTIVE CUM IN THE OLD ROMANIAN LANGUAGE

(*Abstract*)

In my attempt to synchronize to the current syntactic research, I describe in the present paper the complex sentences from the old Romanian language, the primary aim being to demonstrate the multifunctional status of the sentence connective *CUM: complementizer, relative, relative-interogativ,* or *subordinator*, but also *exclamative, interrogative,* or *citational marker*. I am also interested in following the grammaticalization process of this adverb, as it becomes to be used as subordinator, or even as an expletive.

BDD-V1669 © 2015 Editura Universității din Bucureşti

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:30 UTC)